

Cuprins

Argument / 5

Vocația libertății în satul lui Doja.

Proclamația de la Dalnic (*Ruxandra Hurezean*) / 8

Decojind ceapa Dalnicului (*Andreea Pora*) / 29

Generali prin cenușa războiului (*Gazda Arpád*) / 53

Ziua în care Dumnezeu și-a luat liber.

Execuția lui Gheorghe Doja (*Marius Cosmeanu*) / 77

Celălalt Dózsa (*Mona Dîrțu*) / 91

Comori, izvoare tămăduitoare

și alte minuni ale satului (*Liviu Iolu*) / 109

Povești din jurul casei (*Brîndușa Armanca*) / 117

De la Dalnic la Londra: Barabás Miklós, maestrul secui

al picturii Biedermaier (*T. Koós Imola*) / 137

Interviu cu Bánffy Farkas,

șeful restaurărilor conacului Gál / 155

Rețete preparate de Tanti Katica

din Dalnic / 161

Biografii / 169

RUXANDRA HUREZEAN

Vocația libertății în satul lui Doja. Proclamația de la Dalnic

Dalnicul¹ pare să trăiască într-un experiment istoric continuu. Satul are „amintiri“ din neolitic și de pe vremea dacilor, dar și din curtea largă, plină de iarbă, unde a crescut copilul Doja, care avea să dea peste cap un imperiu. Dalnicul a dat un poet, un academician bizantinolog, un pictor celebru, un premier pentru Ungaria și un comandant pentru armata ei. A dat cartofi, a dat pământ. După '90 însă, n-a mai vrut să dea nimic, a vrut să-și ia totul înapoi. Să redevină un sat singur, dar liber. Și, de atunci, a intrat într-un alt experiment al istoriei.

În Dalnic, autocarele cu excursioniști și copii de școală opresc în fața statuii lui Gheorghe Doja. El îi privește din vârful unor pietre de bazalt, avântat ca un erou de Hollywood, fără să pară același cu țăranul costeliv torturat pe scaunul încins, pe care îl știm din desenul pus în cărțile de istorie.

Dar de ce ar fi așa? Mai jos, în curtea casei unde s-a născut s-au așezat plăci memoriale, fiecare din alt timp.

Dalnic, satul unde s-a născut rebelul Gheorghe Doja.

Ele spun ceva și despre cei de acum, nu doar despre cel de atunci. Patru monumente dedicate lui Gheorghe Doja arată cât de mult se mândrește satul cu fiul lui, cel care a condus răscoala împotriva nobilimii maghiare, pentru drepturile și libertățile țăranilor. La zestrea asta istorică se mai adaugă și doi generali ale căror familii proveneau din Dalnic. Béla Miklós de Dálnok, comandant general al Armatei I ungare, a ajuns premier al guvernului ungar după ce a ordonat trupelor sale să înceteze luptele cu URSS și să întoarcă armele împotriva armatei germane. Ca răsplată pentru această atitudine a fost numit prim-ministru în decembrie 1944. Un alt general a fost Lajos Veress de Dálnok, care a servit drept comandant al Armatei a II-a ungare în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și ca înlocuitor al lui Horthy, dacă acesta s-ar fi îmbolnăvit. El a fost arestat de nemți după încercarea

eșuată de întoarcere a armelor, dar a evadat din tabăra de la Sopronkőhida. Puterea comunistă instaurată l-a acuzat de complot antistatal, pentru care a fost condamnat la moarte în 1947, în primă instanță, apoi pedeapsa a fost modificată în închisoare pe viață. A ieșit din închisoare în 1956, după care a plecat în Anglia. Acolo a și murit.

Dacă îi întrebi cum sunt ei, oamenii din Dalnic îți vor spune: hotărâți, dintr-o bucată, țin la ce e al lor, nu se tem de luptă și, când își pun ceva în cap, nu se lasă. Iar felul în care pomenesc despre secuicul Dózsa György sună neobișnuit, încep să vorbească despre viața lor, despre pământ, muncă și nici nu-ți dai seama când l-au luat cu ei în poveste și pe erou și l-au adus acasă. La Dalnic. Pentru că el, Doja, i-a mai „eliberat“ o dată, nu demult, pe 19 aprilie, în 2004. Dar despre asta am să vă povestesc mai încolo.

Supraviețuitorii

Satul nu are mai mult de 1 000 de locuitori, dar au fost vremuri când avea mai mulți decât Sfântu Gheorghe, care e oraș. Avea parc dendrologic, chiar în centrul satului, aparținând conacului Lázár-Beczássy, care a fost făcut de un peisagist ceh venit special de la Praga. Erau tot felul de rarități aduse din lumea largă, și astăzi, deși în paragină, grădina tot îți mai arată un arboret straniu, maiestuos, care nu are legătură cu nimic din jur. Mai poți să vezi arbori de *Gingko biloba*, molizi de Arizona, magnolii japoneze, nuci de India și o specie foarte rară de arțar. Conacele, și ele, se țin fiecare cum pot, după ce proprietarii lor au fost deportați în anii comunismului, unele au

devenit magazii de cereale, grădinițe, C.A.P.-uri sau, pur și simplu, ruine abandonate. Clădirile au însă valoare de patrimoniu: conacul Lázár (1753), conacul Gaál-Borbáth (1844), casa Bartha (sec. XIX), curia Hadnagy (începutul sec. XX), casa Veress și curia Darkó (sec. XVIII) stau undeva pe o listă a supraviețuitorilor.

Dezső bácsi ar vrea să uite trecutul, dar Tánja néni, nu. Dezső bácsi a vândut conacul și mare parte din terenul moștenit unei fundații culturale, Tánja néni, unei biserici. Și, deși par să meargă mai departe pe același drum, unul e mai împăcat, dar celălalt încă n-a încheiat toate socotelile cu trecutul. Tánja néni ia în mână o nucă de jos, din iarba grădinii, o curăță de coaja moale, înnegrită și o ridică în soare. „O vedeți? E în formă de inimă, nu se mănâncă, e o nucă altfel decât nucile de pe la noi“, zice și continuă cu pas repede să ne arate toată grădina părintească confiscată de comuniști. Când a primit-o înapoi, după '90, ne spune supărată, unii o ciuntiseră rău pe la margini. Între ea și comunism nu există cale de împăcare.

„Într-o seară, era de Lăsata Secului, au venit milițienii și comuniștii din sat și ne-au spus că plecăm. Nu ne-au lăsat să luăm nimic cu noi. Eram copilă, ne-au urcat în mașină și ne-au dus la Sfântu. Acolo am stat provizoriu un an, apoi ne-au adunat pe toți, eram de acum vreo șaptezeci și ceva, și ne-au urcat în bou-vagoane la Brașov și fără mâncare și apă am străbătut țara, parcă aud și acum cum huruia trenul pe podul de la Cernavodă. Nu știam unde ne duc, dar ne-au descărcat ca pe animale în apropiere de orezăriile de la Dunăre. Am stat treisprezece ani

deportați acolo, locuiam toți în niște barăci lungi... și lucram la orezărie.“

Când s-au întors, au trăit în Dalnic cum au putut, înghițând fiecare nodul lui. N-au reproșat niciodată nimic nimănui. Deși satul era plin de lucruri din casele lor. Plin de amintiri amare.

Pe stâlpul unei porți stă scrijelit un mesaj, parcă anume tatuat în carnea pietrei mai mult pentru cei dinafară decât pentru memoria celui de dinăuntru. „Această poartă a fost ridicată de Szász János și soția sa în 1922, când o majă (100 de kilograme – nota red.) de linte se vindea cu 2000 de lei.“ „Lintea“, ne explică doamna Tánja, „era o sursă nemaipomenită de venit“. Nu se știe cum, dar străbunicul ei a adus-o în sat. „A adus doi saci de sămânță de la Budapesta, dar și cei de acolo o aduseseră din Canada. A pus lintea în pământ și ea s-a făcut. Nicăieri în Europa nu se mai făcea linte. A fost un dar nemaipomenit, că din asta s-a ridicat atunci satul. O vindeau prin Banca Albina, mergea bine comerțul. Lintea se face din atâta – Tánja néni arată cu mâna un cocoloș mic – atâta (își deschide brațele). În plus, ținerea bine de foame, umfla burțile soldaților. După revoluție, tata a încercat din nou să cultive linte, dar n-a mai avut cui să o vândă, nu era în baremuri în spitale sau în armată, nu ne-a mai luat-o nimeni. Am fost regii lintei, apoi regii cartofului, apoi n-am mai fost regi deloc.“

Dezső bácsi deapănă cu voce egală istoria locului. Vorbește despre generalii din Dalnic, despre pictorul Barabás Miklós, care a copilărit aici, adus de mama lui. Femeia era din familia Gaál și locuia pe moșia unde acum e conacul căruia, după ce l-a renovat, Fundația